

КОМПАРАТИВНІ МОДЕЛІ КОНЦЕПТУ INSULARITY

У статті розглянуто особливості термінології засобів вторинної номінації та прослідковано динаміку поглядів на проблему розрізнення метафори та порівняння. Розгляд компаративного тропу в когнітивній площині зумовлює актуальність даного дослідження. Визначено концептуальних референта і корелята основних компаративних моделей концепту INSULARITY та здійснено їх специфікацію за понятійними сферами. Компаративні моделі проілюстровано на прикладі метафоричних порівнянь.

Традиційний погляд уподібнює метафору компаративному тропу. Метафора експлікується як еліптичне порівняння. Б. В. Томашевський в "Поетиці" акцентує увагу на близькості таких мовних явищ як класична метафора, метафоричне порівняння та метафоричний епітет: "Метафоричне слово завжди знаходиться в контексті, значення якого перешкоджає виникненню чіткого уявлення, враховуючи первинне значення слова. Замість такого уявлення виникає відчуття якоїсь можливості значення; при цьому така можливість переживається емоційно, так як не може бути до кінця усвідомленою" [1: 54]. Популярність детермінації метафори як редукованого порівняння присутня і в сучасних лінгвістичних студіях.

Саме в античній науці сформувався погляд на компаративний троп як на невід'ємну частку мови, необхідну для комунікативних, номінативних та пізнавальних цілей. Арістотель та Квінтіліан запровадили традиційну інтерпретацію метафори та порівняння. Квінтіліан вважав: "Якщо метафора здається ризикованою, необхідно перетворити її на порівняння. Це безпечніше. Порівняння – це розширена метафора. Якщо додати слово "як", виходить порівняння і, навпаки, стає менш сміливим; без цього слова воно буде метафорою і більш ризикованим" [2: 35].

Розмежуючи метафоричне порівняння та метафору, Е. Ортоні не трактує всі метафори як порівняння: "Метафора – це тип вживання мови, тоді як порівняння – тип психологічного процесу". Він вважає цей процес невід'ємним компонентом для певних типів вживання мови, а не який співпадає із даними типами вживання [3: 222].

Анна Вежбицька вважає дефініцію метафори як редукованого порівняння неповною, так як дане класичне формулювання розміщує відмінності між метафорою та порівнянням в поверхневу, а не глибинну структуру [4: 142]. На її погляд довготривала близькість двох мовних явищ відобразилась в подібності глибинних структур, але і їх чітка відмінність повинна відобразитись в неспівпадинні глибинних моделей [4: 143].

Макс Блек виокремлює субституційний погляд на метафору, згідно даної концепції метафоричний вираз вживається замість деякого еквівалентного йому буквального виразу [5: 158]. Згідно порівняльного погляду на метафору, в її основі лежить демонстрація подібності чи аналогії. Це точка зору на метафору як на еліптичне порівняння [5: 160]. Субституційна концепція та її різновид – порівняльний погляд – подібні у використанні метафоричного твердження замість еквіваленту, але з порівняльної точки зору потрібна детальніша перифраза [5: 162]. Інтеракціоністський погляд на метафору проникає в суть вживання метафори. Основна метафора (primary subject) аналізується за допомогою ряду підпорядкованих метафор (secondary, subsidiary subject) [5: 166], тобто "друга сутність використовується як фільтр при формуванні уявлення про першу" [6: 190]. Головна та підпорядкована метафори належать до однієї області дискурсу та посилюють одну систему імплікацій. Ці імплікації є загальноприйнятими асоціаціями, зв'язаними в свідомості із допоміжним суб'єктом. В деяких випадках імплікації можуть бути нестандартними та встановленими автором [5: 167]. Дана концепція потребує корекції, так як аналізує стандартні випадки вживання метафори і не можлива при відсутності основної метафори [5: 166]. Макс Блек пропонує вирішення проблеми розрізнення трьох поглядів на метафору шляхом класифікації метафор на випадки субституції, порівняння та взаємодії [5: 168].

В. Н.Телія вважає, що перший крок процесу перцепції зводиться до порівняння. Вона розмежує поняття порівняння та метафори, детермінуючи перше як логічну форму, яка не створює нового та цілісного інформаційного об'єкта, а друге як логічну форму, яка призводить до формування нового концепту шляхом смислового синтезу [7:39].

М. Черемисіна не розмежує порівняння та метафору у ранніх дослідженнях, проте надалі вона не отожднює дані поняття, надаючи їм різну детермінацію. Вона вважає метафору семантичною функцією мовного знака, вербалізатором якої є слово. Компаративний характер порівняння властивий не лексемі, а цілій конструкції. Відповідно метафора є значенням слова, а порівняння є значенням речення [8: 22].

Л. В. Прокопчук детермінує порівняння як троп, який "дає змогу об'єднати різноструктурні побудови в межах простого і складного речення, інтеграційним параметром яких виступає компаративна семантика" [9: 12]. Для порівняння характерна сполучуваність із предикатами різних значень, синтаксична рухомість та наявність уточнюючих, інтенсифікуючих і обставинних модифікаторів, тоді як метафора характеризується лаконічністю, відсутністю модифікаторів, пояснень, уточнень, обгрунтувань мотивів оцінки та конотативних "зрощень" смислу, відсутністю синтаксичної рухомості. Порівняння проектує зображення особи, предмета, або явища через найхарактерніші ознаки. У структурі компаративного тропу виокремлюють суб'єкт та об'єкт порівняння та ознаку, за якою один предмет співвідноситься з іншим.

Механізм пізнавального процесу за участі порівняння працює так: людський розум в процесі когніції співставляє семантичні концепти, що стає підґрунтям для появи порівняння. Будучи глибинною структурою ментально-мовного простору людини, компаративний троп поєднує два концепти, які репрезентуються суб'єктом та об'єктом компаративної конструкції.

Актуальністю даної розвідки є розгляд процесу порівняння в когнітивній площині, що є невід'ємним для сучасних лінгвістичних студій, фокусом дослідження яких є інтеракція ментальних та мовленнєвих парадигм.

Проблематика компаративного процесу є об'єктом дослідження таких учених як М. Блек, М. Тернер, Н. Д. Арутюнової, М. В. Нікітіна, М. І. Черемісіної, Н. А. Широкової, В. М. Огольцева, Л. В. Прокопчук та ін.

Метою статті є встановлення концептуальних референта і корелята базових компаративних моделей концепту INSULARITY. Мета передбачає визначення конститuentів компаративних моделей. Матеріалом дослідження слугували лексичні одиниці вторинної номінації, відібрані з друкованих та електронних текстів (British National Corpus) журналів та газет.

В проаналізованому корпусі прикладів компаративних засобів ядерного конститuentу ОСТРІВ базового концепту INSULARITY було виявлено тільки конструкції з експліцитним вираженням іменникового показника компаративного зв'язку. Метафоричні порівняння було класифіковано відповідно до корелятивної чи референтної позиції концепту ОСТРІВ.

Концептуальний референт ОСТРІВ реалізується у зв'язці ОБ'ЄКТ ПРИРОДИ Є НЕЖИВИЙ ОБ'ЄКТ. Концептуальний корелят НЕЖИВИЙ ОБ'ЄКТ включає наступні варіанти специфікації:

- ТВІР МИСТЕЦТВА, де ОСТРІВ може набувати імплікації ескізу:

Sand Island, which you can just see on the horizon from the Beach Restaurant, looks just like a cartoonist's typical desert island sketch [10: BPF 343].

- ТВІР ЛІТЕРАТУРИ, де ОСТРІВ може уподібнюватись поемі:

To a tourist weary of the overcrowded and faded resorts of the Mediterranean, Antigua and the Virgin Islands were indeed like Milton's Paradise regained [10: BPJ 3].

- ЇЖА, де ОСТРІВ порівнюється із пирогом, або тарілкою супу:

Then slice the island like a cake, taking a day to explore each segment [10: CMD 556].

By this time I had developed a gut feeling for the topography of the island. Thassos sits in the Northern Aegean like a soupbowl on a plate – the mountains rise steeply from a narrow coastal plain, gradually decreasing in height the closer you get to the centre [10: A65 31].

СКАРБ, де ОСТРІВ уподібнюється перлині дикої природи:

Ramsey Island off the coast of Dyfed, considered as 'one of the wildlife gems of Wales', will be turned into a nature reserve [10: K97 768].

У зв'язках компаративних моделей ПРОДАЖ ОСТРОВУ – НЕЖИВИЙ ОБ'ЄКТ та ФОРМА ОСТРОВУ – ЖИВА ІСТОТА концептуальний корелят відповідно специфікується як ГРА та як МОРСЬКІ ІСТОТИ. ПРОДАЖ ОСТРОВУ експлікується як лотерея, а ФОРМА ОСТРОВУ уподібнюється рибі:

The sale of the island is like a lottery and what happens here will depend on the whims of however becomes the owner' [10: СНН 512].

But there is a real Belle-Ile in the Atlantic about eight miles off the coast of southern Brittany: a mysterious, beautiful, isolated island shaped like a fish swimming north-west, edged with black cliffs and coves of pale-brown sugar-sand [10: АЗР 68].

Корелятивна позиція ядерного конститuentу ОСТРІВ актуалізується у зв'язці НЕЖИВИЙ ОБ'ЄКТ Є ОБ'ЄКТ ПРИРОДИ, де НЕЖИВИЙ ОБ'ЄКТ є референтом, а ОБ'ЄКТ ПРИРОДИ – корелятом. Референт може специфікуватись як:

- БУДІВЛЯ, в якій аеропорт уподібнюється зоні заборони конкуренції:

DALLAS PINPOINTING a tiny airport in Dallas as an 'island of non-competition', Senator Robert Dole wants to repeal a quirky law that bars direct flights from there to his home state of Kansas [10: АВЕ 71].

Дана специфікація також прослідковується в порівнянні будівлі з островом:

The pub is bailing out too. Surrounded by water, the Red Lion is like an island and sometimes you have to resort to more adventurous modes of transport to get that lunchtime drink [10: К23 809].

- ПЛОСКОГІР'Я, в якій широкі плоскогір'я можуть бути відокремлені як острови:

On the other side of the trail is a series of vast mesas, cut off from each other like islands [10: СНК 537].

- КОНТИНЕНТ, де референт набуває характеристики корелята АРХІПЕЛАГ ОСТРОВІВ: *The theme of his book is that Africa, to an ecologist, is like an archipelago of overlapping islands* [10: АВК 99].

Отже, компаративний простір ядерного конститuentу ОСТРІВ концепту INSULARITY конструюється 9 компаративними моделями, представленими 2 концептуальними референтами:

ОБ'ЄКТ ПРИРОДИ, НЕЖИВИЙ ОБ'ЄКТ та відповідно 2 концептуальними корелятами: НЕЖИВИЙ ОБ'ЄКТ, ОБ'ЄКТ ПРИРОДИ. Компаративне моделювання ядерного компоненту ОСТРІВ також доповнюється 2 референтами ПРОДАЖ ОСТРОВУ та ФОРМА ОСТРОВУ.

Компаративний троп складає 10 % від всього масиву прикладів вторинної номінації концепту INSULARITY. Частотність прикладів ОСТРОВУ як референта та як корелята відповідає співвідношенню 5 % до 5 %, що врівноважує вживання ядерного конститuentу в обох позиціях.

Перспективою подальшого наукового пошуку є визначення базових епітетних моделей концепту INSULARITY та їх специфікація за різними понятійними сферами відповідно до тематичної єдності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Томашевский Б. В. Теория литературы. Поэтика / Б. В. Томашевский. – М. : Аспект-Пресс, 1999. – 334 с.
2. Квинтилиан М. Ф. Античные риторика / М. Ф. Квинтилиан. – М. : Наука, 1978. – 100 с.
3. Ортони Э. Роль сходства в уподоблении и метафоре : [сб. науч. трудов] / Э. Ортони // Теория метафоры [пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз.] / [вступ. ст. и сост. Н. Д. Арутюновой ; общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журиной]. – М. : Прогресс, 1990. – С. 219–235.
4. Вежицкая А. Сравнение – градация – метафора : [сб. науч. трудов] / А. Вежицкая // Теория метафоры ; [пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз. ; вступ. ст. и сост. Н. Д. Арутюновой ; общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журиной]. – М. : Прогресс, 1990. – С. 133–152.
5. Блэк М. Метафора : [сб. науч. трудов] / М. Блэк // Теория метафоры ; [пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз. ; вступ. ст. и сост. Н. Д. Арутюновой ; общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журиной]. – М. : Прогресс, 1990. – С. 153–172.
6. Телия В. Н. Метафоризация и ее роль в создании языковой картины мира / В. Н. Телия // Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира. – М. : Наука, 1988. – С. 173–205.
7. Телия В. Н. Метафора как модель смыслопроизводства и её экспрессивно-оценочная функция / В. Н. Телия // Метафора в языке и тексте. – М. : Наука, 1988. – С. 26–52.
8. Черемисина М. Некоторые вопросы синтаксиса. Сравнительные конструкции современного русского языка / М. Черемисина. – Новосибирск : Изд-во Новосибирск. ун-та, 1971. – 181 с.
9. Прокопчук Л. В. Категорія порівняння та її вираження в структурі простого речення : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Л. В. Прокопчук. – Вінниця, 2000. – 197 с.
10. British National Corpus [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://corpus.byu.edu>

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Tomashevskiy B. V. Teoriya literatury. Poetika [Theory of Literature. Art of Poetry] / B. V. Tomashevskiy. – M. : Aspekt-Pres, 1999. – 334 s.
2. Kvintilian M. F. Antichnye ritoriki [Antique Rhetorics] / M. F. Kvintilian. – M. : Nauka, 1978. – 100 s.
3. Ortoni E. Rol' skhodstva v upodoblenii i metafore [Role of Similarity in Conformation and Metaphor] : [sb. nauch. trudov] / E. Ortoni // Teoriya metaforoy ; [per. s ang., fr., nem., isp., pol'sk. yaz.] / vstup. st. i sost. N. D. Arutiunovoy; obshch. red. N. D. Arutiunovoy i M. A. Zhurinskoy. – M. : Progres, 1990. – S. 219–235.
4. Vezhbitskaya A. Sravneniye – gradatsiya – metafora [Comparison – Gradation – Metaphor] : [sb. nauch. trudov] / A. Vezhbitskaya // Teoriya metaforoy [Metaphor Theory] / [per. s ang., fr., nem., isp., pol'sk. yaz. ; vstup. st. i sost. N. D. Arutiunovoy ; obshch. red. N. D. Arutiunovoy i M. A. Zhurinskoy]. – M. : Progres, 1990. – S. 133–152.
5. Blek M. Metafora [Metaphor] : [sb. nauch. trudov] / M. Blek // Teoriya metaforoy ; [per. s ang., fr., nem., isp., pol'sk. yaz. ; vstup. st. i sost. N. D. Arutiunovoy ; obshch. red. N. D. Arutiunovoy i M. A. Zhurinskoy]. – M. : Progres, 1990. – S. 153–172.
6. Teliya V. N. Metaforizatsiya i yeyo rol' v sozdanii yazykovoy kartiny mira [Metaphorization and its Role in the Creation of the Language World View] / V. N. Teliya // Rol' chelovecheskogo faktora v yazyke. Yazyk i kartina mira [The Role of Human Factor in the Language. Language and the World's Picture]. – M. : Nauka, 1988. – S. 173–205.
7. Teliya V. N. Metafora kak model' smysloproduktstva i yeyo ekspressivno-otsenchnaya funktsiya [Metaphor as Model of Production of Meaning and its Expressive and Evaluative Function] / V. N. Teliya // Metafora v yazyke i tekste [Metaphor in the Language and Text]. – M. : Nauka, 1988. – S. 26–52.
8. Cheremysina M. Nekotorye voprosy sintaksisa. Sravnitelnye konstruksii sovremennogo russkogo yazyka [Some Syntax Problems. Comparative Constructions of the Modern Russian Language] / M. Cheremysina. – Novosibirsk : Izd-vo Novosibirsk. un-ta, 1971. – 181 s.
9. Prokopchuk L. V. Kategoriya porivniannia ta yiyi vyrazhennia v strukturi prostogo rechennia [Category of Comparison and its Expression in the Structure of a Simple Sentence]: dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.01 / L. V. Prokopchuk. – Vinnysia, 2000. – 197 s.
10. British National Corpus [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://corpus.byu.edu>.

Матеріал надійшов до редакції 27.03. 2013 р.

Burdeina O. P. Komparativnye modeli koncepta INSULARITY.

В статье рассматриваются особенности терминологии средств вторичной номинации и отслеживается динамика взглядов на проблему различия метафоры и сравнения. Рассмотрение компаративного тропа в когнитивной плоскости предопределяет актуальность данного исследования. Определяются концептуальные референт и коррелят основных компаративных моделей концепта INSULARITY и осуществляется их спецификация за понятийными сферами. Компаративные модели проиллюстрированы на примерах метафорических сравнений.

Burdeina O. R. Comparative Models of the Concept INSULARITY.

The article focuses on the peculiarities of terminology of the means of secondary nomination and dynamics of viewpoints on the problem of distinction between metaphor and comparison. Topicality of investigation is predetermined by the study of the comparative figure of speech in the cognitive continuum. The conceptual referent and correlate of the basic metaphorical models of the concept INSULARITY and their specification according to the notional spheres are discussed. Comparative models are illustrated by the examples of metaphorical comparisons.